

De conservatoren, (v.l.n.r.) Jos Breukers, Tristan Broos en Louis Sloos, hijsen op maandag 1 augustus 2022, de dag waarop Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid officieel werd gelanceerd, de banieren voor de hoofdvesting met het centraal depot te Apeldoorn.

Foto Harry van Boven

Van Kriminologische Verzameling tot Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid

JOS BREUKERS EN LOUIS PH. SLOOS

In 2022 maakte Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid haar start. Zij heeft als kerntaak het beheren, ontsluiten en verwerven van fysieke en digitale collecties met betrekking tot publieke veiligheid in Nederland, waaronder crisisbeheersing en rampenbestrijding. Op dit moment omvat Korpora de nationale collecties van de Nederlandse politie en brandweer, van het Nederlandse Rode Kruis en van de voormalige Bescherming Bevolking, en beheert en verzamelt zij erfgoed van voorlopers daarvan alsmede van verwante organisaties in heden en verleden. Voorts maakt het Museum Bescherming Bevolking (MBB) deel uit van de organisatie, en is naast het roerende erfgoed van de Bescherming Bevolking (B.B.) ook de collectie bij het Brandweermuseum Hellevoetsluis eigendom van Korpora. Alles bij elkaar bestaan de collecties van Korpora uit vele honderdduizenden objecten, boeken en archiefstukken vanaf de zestiende eeuw tot heden.¹

9

Inleiding

Uit het bovenstaande kan worden opgemaakt dat Korpora bepaald niet uit de lucht is komen vallen. Haar historie als instelling is zelfs direct terug te voeren tot 1928, toen het Politiemuseum Amsterdam werd geopend. Indirect gaat de geschiedenis van Korpora nog verder terug en daarnaast zijn er later door fusies institutionele deelcollecties bijgekomen, zoals van het Nationaal Brandweermuseum, die nog verder teruggaan in de geschiedenis.

Wat is er logischer dan om in de eerste aflevering van het jaarboek van Korpora ook een bijdrage te wijden aan de geschiedenis van de instelling zelf als deze al maar liefst zo'n 100 jaar teruggaat met objecten vanaf de zestiende eeuw.

Veilig. Jaarboek Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid / Safe. Annual of Korpora, Heritage Public Safety, 8-41. DOI 10.5117/9789048563739_BREUKERS&SLOOS

¹ Korpora is een initiatief van het ministerie van Justitie en Veiligheid, de Nationale Politie, de veiligheidsregio's (Nederlands Instituut voor Publieke Veiligheid, NIPV) en het Nederlandse Rode Kruis. Zie voor meer informatie over Korpora: www.korpora.nl

Een andere goede reden daarvoor is dat Korpora enerzijds een complexe maar interessante geschiedenis kent en anderzijds onlangs uit een uitgebreide inventarisatie voor een nieuw collectiebeleidsplan is gebleken dat ze op een goudmijn zit; de collectie bestaat uit grote deelcollecties die of als geheel een rijke historie kennen of grotendeels gevormd worden door stuk voor stuk belangrijke historische verzamelingen. Daarnaast zijn grote belangrijke deelcollecties op objectniveau aanwijsbaar, zoals voer- en vaartuigen, maar liefst 121 stuks, ruim 5000 uniformen of delen van uniformen, vele vuur-, blanke- en slag- en steekwapens, picturalia, waaronder vele tienduizenden foto's, en audiomateriaal, een bibliotheek en archieven, enzovoorts. Tot slot bevat de collectie vele (cultuur)historische topstukken op (inter)nationaal niveau, zowel voor de hulpdiensten waar deze objecten betrekking op hebben als in het algemeen.

Voorts kan worden geconstateerd dat Korpora nu al een zekere naam heeft gevestigd als de hoedster van het nationale erfgoed op het gebied van de publieke veiligheid in Nederland, wat een heel mooi resultaat is, en al leidde tot meerdere belangrijke aanvullingen op de collectie in de vorm van onder meer complete relevante historische verzamelingen, waar we deze bijdrage mee zullen besluiten.

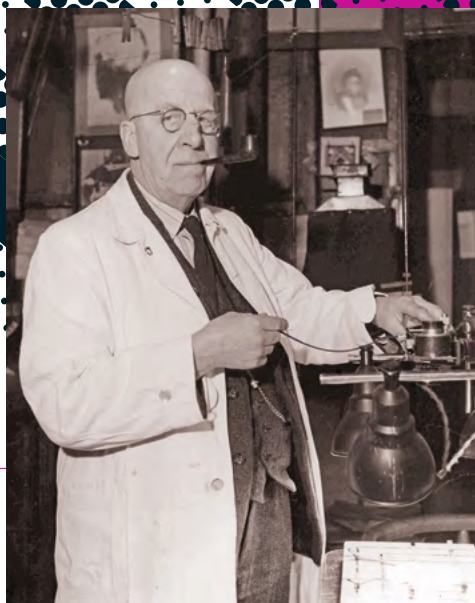
De Kriminologische Verzameling van Van Ledden Hulsebosch

In het buitenland ontstonden de eerste politiemusea als instructieverzamelingen voor de korpsinterne opleiding van politiemensen: het *Crime Museum* van Scotland Yard in Londen, omstreeks 1847; in het Oostenrijkse Graz het museum van hoogleeraar criminologie Hans Gross en het *Kriminalmuseum* in Wenen. En in Parijs werd in 1909 het *musée de la préfecture de police* opgericht. In Duitsland stichtten talrijke grootstedelijke politiekorpsen een *Polizeimuseum* of *Kriminalmuseum*. De politiekorpsen van Dresden, Hamburg, Berlijn, Hannover en Karlsruhe legden grote verzamelingen aan met leerzame voorwerpen en bewijsstukken uit de politiepraktijk.

De ontrafeling van een misdrijf met behulp van de nieuwste wetenschappelijke onderzoekstechnieken en vernuftige instrumenten, ontstond aan het eind van de negentiende eeuw. In Nederland waren het de zogeheten politiedeskundigen, die als pioniers van de *police scientifique*, de wetenschappelijke speurkunst, zelf misdaden ophelderden en als docenten chercheurs schoolden in de vele facetten van de opsporingsleer. De apotheker en 'allesweter' Christiaan Jacobus van Ledden Hulsebosch was in Nederland de bekendste politiedeskundige. In 1910 vestigde hij in zijn apotheek aan de Nieuwendijk 17 in Amsterdam een laboratorium voor onderzoeken voor politie en justitie. Zijn zelfzekere verschijning op de plaats van een misdrijf, de handelingen die hij daar met kwast en loep verrichtte en het relaas van zijn bevindingen, grensden voor de plaatselijke veldwachter of politieagent vaak aan niet te begrijpen magie.²

² [J.M. Breukers, J.A. Breukers-Drost en E. Plokker], *De magiër van de Nieuwendijk. Van Ledden Hulsebosch en de begintijd van de recherche* (Apeldoorn 2003) 34.

1 C.J. van Ledden Hulsebosch.
Inv.nr. 45002615

De politiedeskundigen uit de vroege twintigste eeuw zijn de grondleggers van het huidige sporenonderzoek van de technische recherche en de forensische wetenschappen in het algemeen.

Van Ledden Hulsebosch verzamelde voorwerpen, foto's en documenten van opsporingszaken, waarbij hij en andere politiedeskundigen betrokken waren. Deze criminologische verzameling diende als instructieverzameling bij de cursussen in de wetenschappelijke speurkunst, die hij in zijn laboratorium organiseerde. Ook was hij docent 'eerste optreden op de plaats van een misdrijf' aan de opleidingsbrigade van de Rijksveldwacht, die in 1920 was opgericht in het Rijksadministratiegebouw aan de Droogbak in Amsterdam.³

Genootschap voor een Politieuseum 1920-1925

Van Ledden Hulsebosch nam het voortouw om een politiemuseum op te richten met zijn criminologische verzameling als basis. In 1920 werd hiervoor een vereniging in het leven geroepen: het Genootschap voor een Politieuseum.⁴

Toen in 1922 de opleidingsbrigade van de Rijksveldwacht wegens bezuinigingen moest sluiten, stelde het Ministerie van Justitie de leegstaande leslokalen op de bovenste verdieping van de Droogbak ter beschikking aan het genootschap. Het 'Nederlandsch Politieuseum' was een feit! De gemeente Amsterdam schonk het

3 Korpora, archief C.J. van Ledden Hulsebosch, inv.nr. 721, Plakboek 4 (1916-1924).

4 Statuten en huishoudelijk reglement van het 'Genootschap voor een Politieuseum' te Amsterdam, Korpora archief, inv. nr.1304.

NEDERLANDSCH POLITIEMUSEUM.

EEN DER ZALEN VAN HET NEDERLANDSCH POLITIE-MUSEUM.

JAARVERSLAG, TER ALGEMEENE VERGADERING VAN 28 APRIL 1923 UITGEBRACHT
DOOR DEN VOORZITTER C. J. VAN LEDDEN HULSEBOSCH.

2 Interieur van het Nederlandsch Politiemuseum.

Inv.nr. 00018058.034

genootschap oude vitrines van het anatomisch museum om de criminologische verzameling in uit te stallen. Lips' slotenfabriek in Dordrecht sponsorde de sloten voor de deuren van de vitrines en museumzalen.⁵ Door gebrek aan geld 'en daarnaast de te geringe actieve medewerking van den geheelen politiestand hier te lande' bleek het echter niet mogelijk het museum te bemensen en de collectie behoorlijk te conserveren. Noodgedwongen werden het genootschap en het museum daardoor in 1925 opgeheven. Het bestuur van het genootschap, met Van Ledden Hulsebosch als voorzitter, droeg de verzameling, voor zover dit geen particulier eigendom betrof, over aan de korpschef van de Amsterdamse politie.⁶

De Amsterdamse korpschef A.J. Marcusse installeerde eind 1922 een commissie met de opdracht te onderzoeken hoe de interne opleiding en voortgezette scholing van de Amsterdamse politie verbeterd kon worden. De onderwijscommissie bracht in juni 1923 rapport uit. Ze benadrukte de doeltreffendheid van het aanschouwelijk onderwijs en gaf het advies een soort museum te stichten met voorwerpen van allerlei gepleegde misdrijven.

⁵ Nederlandsch Politiemuseum. Jaarverslag, ter algemeene vergadering van 28 april 1923 uitgebracht door den voorzitter C. J. van Ledden Hulsebosch, Korpora, archief, inv.nr. 1304.

⁶ *Algemeen Nederlandsch Politie-Weekblad*, 483 (31 maart 1925) 151-152.

Marcusse nam de aanbevelingen van de commissie ter harte en belastte de jonge inspecteur van politie W.H. Schreuder met de uitwerking van de onderwijs- en museumplannen. Voor de plannen van het Amsterdamse politiekorps kwam de opheffing van het genootschap en het museum in de Droogbak in 1925 precies op het goede moment. Korpschef Marcusse nam de museumverzameling over en inspecteur Schreuder kon beginnen met het inrichten van een politiemuseum voor aanschouwelijk onderwijs.

Politiemuseum Amsterdam 1928-1968

Het Politiemuseum Amsterdam werd in 1928 geopend en was gevestigd aan de Overtoom 35-43, op een bovenverdieping van het Bureau Kinderpolitie. Het museum diende in de eerste plaats als instructie- of praktijkverzameling voor politiemensen in opleiding van het Amsterdamse korps en was aanvankelijk alleen op donderdagmiddag van twee tot vier uur geopend.⁷

Spoedig werd de toelating verruimd: het museum werd toegankelijk voor politiemensen en medewerkers van Justitie en was ook op afspraak te bezoeken.

Tot eind 1968 was het museum op de Overtoom gevestigd. Daarna werd de collectie opgeslagen om in 1991 te worden overgedragen aan het Rijkspolitiemuseum in Apeldoorn.⁸

Rijkspolitiemuseum 1981-1992

Het Rijkspolitiemuseum dankt zijn ontstaan aan twee rijkspolitiemensen die zich afvroegen wat er gebeurde met al het afgedankt korpsmateriaal, zoals voertuigen, uniformen en foto's. Deze vraag leidde in 1978 tot een nota aan de toenmalige Algemeen Inspecteur (korpschef) P.J. Plattel, die enthousiast reageerde. Hij zorgde ervoor dat de Initiatiefgroep Historische Studieverzameling Korps Rijkspolitie in het leven werd geroepen. De werkgroep boog zich over de te bewaren objecten, financiële middelen en een museum. Op 12 maart 1981 was de oprichting van de Stichting Studieverzameling 'Het Rijkspolitiemuseum' een feit. De stichting zocht de publiciteit en stelde zichzelf voor in *Korpsnieuws* en het *Rijkspolitiemagazine*. Met de vele reacties die hierop volgden, kon het museum een start maken met de opbouw van een museale collectie.

De verzameling groeide gestaag door schenkingen van zowel de rijkspolitie als van de gemeentelijke politiekorpsen, en particulieren. Daarnaast kocht de stichting objecten aan. Eén van de eerste collectiestukken was een blauwe Volkswagen Kever KSA (kleine surveillanceauto) van de rijkspolitie. De verzameling werd opgeslagen en beheerd in een zolderruimte op het complex 'de Weijert' in Apeldoorn. Op dit

⁷ *De Nieuwe Amsterdamsche Politie* (15-03-1928) 3-4. (Inv.nr. 18058.039).

⁸ *Jaarboek Het Rijkspolitiemuseum 1981-1991* (Apeldoorn 1991) 31.

3 Interieur van het Politie-
museum Amsterdam.

Inv.nr. 00018058.019

4 Ingang van het Rijkspolitiemuseum in 1984.

Inv.nr. 00009065

complex, het voormalig Aartsbisschoppelijk Klein Seminarie, was toen het Centraal Instituut voor Opleiding en Vorming (CIOV) van de rijkspolitie gevestigd. Voor onder meer de collectie voertuigen kreeg het museum in 1982 de beschikking over een ruimte van dertig vierkante meter in het Autotron in Drunen.

Een officiële vestigingsplaats voor het museum kwam er in 1984: de sportzaal in de zuidvleugel van complex 'de Weijert'. Daar werd met een subsidie van de Algemene Loterij Nederland een expositie ingericht die op 11 september 1984 werd geopend door toenmalig minister van Justitie, mr. F. Korthals Altes en oud-algemeen inspecteur P.J. Plattel. In de loop van 1986 werd een tweede (kleinere) expositieruimte naast de sportzaal ingericht; de overkapping vóór de museumingang diende als carport (van 6 × 45 meter) voor de museumvoertuigen en Rijkspolitie-volgboot.⁹

Het museale wagenpark groeide gestaag, mede door de verhuizing van de verkeersschool van de rijkspolitie vanuit Bilthoven naar Apeldoorn, die in een nauwere

⁹ Jaarboek *Het Rijkspolitiemuseum 1986-1987* (Apeldoorn 1987) 19.

samenwerking resulteerde. Vier magazijnruimtes op complex 'de Weijert' waren in gebruik als collectiedepot.

De twee expositieruimten met een totaal oppervlak van 183 vierkante meter werden echter al snel te klein en bovendien was de sportzaal nodig voor het Politie Verkeersinstituut (PVI), dat zich in 1990 op complex 'de Weijert' vestigde. Het Rijkspolitiemuseum kreeg een prachtig alternatief aangeboden: het gebouw waarin toentertijd de Kaderschool van de Rijkspolitie gevestigd was, het voormalige Zusterhuis van het Klein Seminarie. Dit gebouw bood tienmaal zoveel ruimte als de sportzaal. Het museum kreeg daarmee de beschikking over een pand dat, na een ingrijpende verbouwing, voor museale doeleinden zeer geschikt zou zijn. De verhuizing kon beginnen!

Van Zusterhuis tot museum

In 1990 kreeg het Rijkspolitiemuseum de beschikking over het Zusterhuis. Het Ministerie van Justitie en de rijkspolitie stelden gelden beschikbaar om het gebouw geschikt te maken als museum én om veel publiek te kunnen ontvangen. Was het museum voorheen alleen te bezoeken als studieverzameling voor politiefunctionarissen, nu was het de wens een breed publiek te laten kennismaken met de geschiedenis en ontwikkeling van de politie in Nederland.

Het nieuwe Rijkspolitiemuseum werd als publieksmuseum officieel geopend op 11 september 1991 door toenmalig minister van Binnenlandse Zaken, mevrouw drs. C.I. Dales. Tijdens deze feestelijke opening bood mr. J.J.H. Suijver, Directeur-Generaal Politie en Criminaliteitsbestrijding namens de minister van Justitie een geweldige schenking aan: ruim 8000 boeken uit de bibliotheek van de Directie Politie, de voormalige 'Politiële en Criminologische Bibliotheek van de Afdeling Politie'.¹⁰

De begane grond en eerste etage waren als expositieruimte ingericht. Het door Vormgevingsbureau Wijd & Zijd in Amsterdam ontworpen museummeubilair werd toepasselijk genoeg vervaardigd in de jeugdgevangenis te Zutphen. Op de eerste etage werd ook de museumhoreca gerealiseerd, waarbij de bar van de kaderschool werd gehandhaafd. Oorspronkelijk diende deze ruimte als kapel van de zusters.

De verzameling van het Rijkspolitiemuseum groeide in een snel tempo en ging bovendien al verder dan de Rijkspolitie. Zo werd in juni 1991 de prachtige collectie van het voormalige Politiemuseum Amsterdam (1928-1968) toegevoegd.

Daarnaast ontwikkelde het museum een bredere kijk op de toekomst en de taak van het museum. Dit stelde zich niet langer alleen ten doel om te collectioneren en presenteren maar ook om een bijdrage te leveren aan de maatschappelijke beeldvorming van de politie in Nederland. Daarbij anticepeerde het museum op de opheffing van het Korps Rijkspolitie en de reorganisatie van het politiebestedel, die in

¹⁰ *Jaarboek Het Rijkspolitiemuseum 1981-1991* (2e herz. dr.; Apeldoorn 1992) 32.

5 Interieur van het Rijkspolitiemuseum, 1991.

Inv.nr. 00043680

6 Tentoonstelling van de Simms-collectie, 1993.

Inv.nr. 00008799

7 Interieur van het Haags Politiemuseum.

Inv.nr. 02800044.003

1994 zou leiden tot één Nederlandse politieorganisatie met 25 politieregio's. Deze nieuwe koers van het Rijkspolitiemuseum werd in november 1992 onderstreept met een nieuwe naam: Nederlands Politie Museum (NPM).

Nederlands Politie Museum 1992-2004

In 1993 verwierf het museum de historische verzameling van de Politieverbindingsdienst en de Simms-collectie, een groot aantal internationale politieuniformen en -hoofddeksels, verzameld door de Britse politieman en fanatiek IPA-lid Ross Simms in Winchcombe, een stadje in de Cotswolds.¹¹

In de loop van de jaren negentig werd het medewerkersbestand van het museum, tot die tijd gevormd door politiemensen, uitgebreid met enkele betaalde stafleden met een museale achtergrond en vele vrijwilligers. Gezamenlijk werd hard gewerkt aan de verdere professionalisering en de realisatie van een middelgroot museum door de inrichting tot expositieruimte van de tweede etage. Om het museumbezoek te stimuleren werden de openingstijden in 1996 verruimd door openstelling in het weekend. Tevens werd toegetreden tot de Stichting Museumjaarkaart. In laatgenoemd jaar verwierf het museum tevens de collectie van het voormalig Haags Politiemuseum, opgericht in 1964.¹²

Sinds 1996 organiseerde het NPM jaarlijks minimaal één grote, tijdelijke tentoonstelling. De onderwerpen hiervan waren gerelateerd aan actuele thema's binnen de Nederlandse politie. De bezoekersaantallen stegen enorm, met als hoogtepunt bijna 42.000 in 1999. Het sportveld bleek een geweldige 'buitenexpositie' waar demonstraties met politieruiters, politiehelikopters en autoachtervolgingen met spectaculaire aanhoudingen konden plaatsvinden.

Daarbij werd geconstateerd dat het museum met gemiddeld 40.000 bezoekers per jaar het plafond had bereikt; de bestaande huisvesting bood onvoldoende mogelijkheid om meer bezoekers te ontvangen en de nog steeds groeiende collectie te bewaren.

Begin 2003 werd duidelijk dat de tijd van het NPM er bij 'de Weijert' op zat in verband met de naderende verbouwing van het complex tot dé concernlocatie van de Politieacademie.¹³ Op 31 augustus 2003 sloot het museum zijn deuren voor bezoekers met een druk bezocht evenement, waarbij de inzet van politie, brandweer en geneeskundige hulpverleningsdiensten in beeld gebracht werd door een grote oefening met een gesimuleerde brand met veel rook in het zusterhuis. Daarna begon het ontmantelen van de tentoonstellingszalen en inpakken van de collectiestukken in de depots.

¹¹ *Jaarboek 1994 Nederlands Politie Museum Apeldoorn* (Apeldoorn 1994) 41-45. IPA staat voor International Police Association en kent ook een Nederlandse afdeling.

¹² *Nederlands Politie Museum. Jaarverslag 1996* (Apeldoorn 1997) 11.

¹³ *Dé Klapper. Nieuwsbrief van het Nederlands Politie Museum* 1 (april 2003) 1.

8 Voertuigenhal in Bakkenes, 2006.

Inv.nr. 00043681

Nederlands Politiemuseum 2004-2011

Na het vertrek uit 'de Weijert' opende het museum op 1 juli 2004 opnieuw de deuren als NPM in de voormalige Bakkenesgarage in het centrum van Apeldoorn. In dit pand werd ook onderdak geboden aan het in 1988 opgerichte Nationaal Ambulance en Eerste Hulp Museum (NA+EHM). Deze samenwerking was aangegaan in het kader van fusieplannen om te komen tot 'Het Secureon', een hulpverleningsmuseum van de politie, brandweer en ambulancezorg.

Met provisorische middelen werd in de Bakkenesgarage een publieksmuseum opgezet, dat goed bezocht werd, maar in het najaar van 2007 moest sluiten. Het pand werd gesloopt om plaats te maken voor – pas jaren later – gerealiseerde woningbouwplannen van de gemeente. Inmiddels was ook duidelijk geworden dat 'Het Secureon' financieel niet haalbaar was.

Stichting Nationaal Veiligheidsinstituut (NVI)

Na de sluiting van het NPM in 2007 en de verhuizing van het kantoor en depot naar het Visionpark (de voormalige Philipsfabriek) in Apeldoorn-Zuid, werd een fusietraject ingegaan met het Nationaal Brandweermuseum in Hellevoetsluis. Deze fusie kreeg haar beslag in de oprichting van de Stichting Nationaal Veiligheidsinstituut (NVI) in december 2011.

De nieuwe stichting had als doel het materiële erfgoed op het gebied van veiligheid, openbare orde en hulpverlening in Nederland te verzamelen, te behouden en aan het publiek te presenteren en zo bij te dragen aan de bewustwording over veilig leven.

Per 1 januari 2013 werd de enorme collectie van het in 1989 opgerichte Nationaal Brandweer Documentatiecentrum (NBDC) in het NVI opgenomen: een zeer omvangrijke verrijking van onze kennis over de brandweergeschiedenis. Daarnaast heeft het NBDC documentatie verzameld op het gebied van de crisisbeheersing en rampenbestrijding in Nederland, wat logisch is gezien de rol van de brandweer daarbij, zeker na de opheffing van de Bescherming Bevolking (1952-1986). Ook op het gebied van de hulpverlening werden interessante en waardevolle collecties opgenomen in het NVI.

Nationale Collectie Politie

De politiecollectie, en het behoud, beheer en de ontsluiting daarvan, is onverminderd doorgestaan met een nieuwe naam: Nationale Collectie Politie, als onderdeel van en onder de paraplu van aanvankelijk het NVI en thans Korpora.

De politiecollectie bleef door schenkingen groeien: in mei 2011 verwierf het, toen nog, Nederlands Politiemuseum de opgeslagen collectie van het voormalig Helden Politiemuseum, opgericht in 1987, en in mei 2012 de collectie van het Politiemuseum Winterswijk, opgericht in 1978. Dit korpsmuseum werd ook het 'Museum Piet Uding' genoemd, naar de Winterswijkse politiemans en collectiebeheerder P.J. Uding. Vanwege een uitgebreide renovatie en verbouwing van het politiebureau in Winterswijk was er geen plaats meer voor het exposeren van de lokale collectie.

In oktober 2014 werd de voormalige korpsverzameling van de Politie Enschede aan de nationale politiecollectie toegevoegd.

Dankzij een ruimhartige subsidie van het V-fonds, het Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg, kon in september 2015 de unieke collectie van de Stichting Historische Verzameling Nederlandse Politie, ook bekend als het Politiemuseum Zaandam, aangekocht worden. Deze enorme collectie, met de nadruk op politieuniformen en -hoofddeksels uit de periode 1860-1940, was het levenswerk van aartsverzamelaar Theo Kalf (1949-2010) en sinds september 1988 een stichting én museum in Zaandam, met Theo Kalf als conservator.¹⁴

Net voor de uitbraak van de Coronacrisis werd in februari 2020 de enorme en prachtige Historische Collectie Politie Eenheid Rotterdam opgenomen in de Nationale Collectie Politie.

In november 2021 droeg de IPA Noord-Nederland de internationale politiepetten verzameling van politiehoofddeksels uit meer dan 200 landen over. Door de op-

¹⁴ International Police Association, *Polizei- und Kriminalmuseen der Welt* (Halle an der Saale 2003) 125.

9 Politiemuseum Zaandam, 2013.

Inv.nr. 00043683

10 Historische Collectie Politie Eenheid Rotterdam, 2019.

Inv.nr. 00043684

11 Het brandweerpaviljoen in PIT, 2014.

Inv.nr. 00043687

heffing en verkoop van het politiebureau in Slochteren was het in 1993 opgerichte pettenmuseum van het IPA-district Groningen dakloos geworden.¹⁵

Als aanvulling op de in 1993 verworven historische verzameling van de Politieverbindingdienst schonk het Politiedienstencentrum in Driebergen in april 2022 drie wandvitрины vol verbindingssapparatuur en meldkamertoebehoren.

Veiligheidsmuseum PIT in Almere, 2014-2021

Om het materiële erfgoed op het gebied van veiligheid, openbare orde en hulpverlening in Nederland aan het publiek te presenteren werd een nieuwe locatie gevonden en ingericht: het Veiligheidsmuseum PIT in Almere.

In de interactieve tentoonstelling van PIT, geopend op 12 april 2014, ervaren bezoekers wat politie, brandweer en geneeskundige hulpdiensten elke dag doen om de samenleving zo veilig mogelijk te maken. Tevens ontdekte de bezoeker door middel van games en zelftests hoe een ieder ook zelf kan bijdragen aan een veilig leven.

PIT werd mogelijk gemaakt dankzij bijdragen van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling en de Gemeente Almere.

In samenwerking met de gemeente Almere en Almere City Marketing organiseerde PIT jaarlijks de Landelijke Veiligheidsdag. Dankzij de inspanning van de hulpdiensten trok dit grootschalige evenement meer dan 40.000 bezoekers per jaar.

Op zondag 21 november 2021 sloot PIT echter definitief de deuren. Dit had te maken met het feit dat de tienjarige subsidie van het Ministerie van Justitie en Veiligheid per 1 januari 2022 zou vervallen, die nodig was om de hoge kosten van de locatie in Almere Centrum te kunnen dekken.

Een door PIT gerealiseerde reizende tentoonstelling was wel nog tot en met 2022 te zien. Dit betrof *Zwart Wit Grijs: de Nederlandse politie in de Tweede Wereldoorlog*, mogelijk gemaakt dankzij een subsidie van het V-Fonds. Hierbij werd samengewerkt met gastconservator dr. Jos Smeets van de Politieacademie in Apeldoorn en het Joods Politie Netwerk.¹⁶ De tentoonstelling was te zien in PIT Veiligheidsmuseum in Almere. Daarna in de Politieacademie in Apeldoorn, het Politie Training Centrum de Yp in Den Haag, het Politie Trainingscentrum Overamstel in Amsterdam, en de locatie Driebergen van het Politiedienstencentrum.

Nationale Collectie Bescherming Bevolking en collectie Nederlandse Rode Kruis

Op 1 juli 2015, kort na de opening van PIT, ging de Nationale Collectie Bescherming Bevolking (NCBB), in 2000 opgericht op initiatief van particulier verzamelaar Mark Witte in Zierikzee, als Museum Bescherming Bevolking (MBB) deel uitmaken van

¹⁵ Hilbrand Buurma (red.), *Internationale politiepetten verzameling* (Groningen 2003) 10.

¹⁶ Zie: [PIT Veiligheidsmuseum], *Zwart Wit Grijs. Tentoonstellingsgids* (Almere 2018).

12 Blusvaartuig 'Jan van der Heyde II', bouwjaar 1929, tijdens de Landelijke Veiligheidsdag 2015 in Almere.

Inv.nr. 39121

13 Groot transport van oud brandweermaterieel uit de collectie van Korpora naar het Brandweermuseum Hellevoetsluis.

Foto Robert Markus

het NVI. Deze collectie omvat twee *in situ* musea, namelijk de commandoposten Rijswijk en Grou uit de Koude Oorlog.

In 2017/2018 ontstond de collectie Nederlandse Rode Kruis van Korpora dankzij een fusie met de Stichting Historische Verzameling Nederlandse Rode Kruis (HVN-RK) en de schenking van de historische verzameling van het hoofdbestuur van het Nederlandse Rode Kruis (NRK).¹⁷

Na de sluiting van PIT in 2021 omvatte het NVI derhalve het NBM en het NBDC, ofwel de Nationale Collectie Brandweer, de Nationale Collectie Politie, het MBB en de collectie Nederlandse Rode Kruis, die nu achtereenvolgens aan bod zullen komen. Bovenstaande situatie bleef ongewijzigd nadat het NVI in 2022 was getransformeerd tot Korpora en verder ging als erfgoedstichting, waarbij het exploiteren van musea niet langer tot de doelstelling behoorde. In de toekomst zou dit worden overgelaten aan initiatieven van de branches.

Het (Nationaal) Brandweermuseum

Nadat het Nationaal Brandweermuseum in 2011 opging in het NVI, werd dit in juli 2021 vervolgens zelfstandig toen de transformatie van het NVI naar Korpora plaatsvond. Het museum ging toen verder als Stichting Brandweermuseum Hellevoetsluis (BMH), opgericht 16 juli 2021. De collectie is eigendom van Korpora. De Nationale Collectie Brandweer van Korpora bevindt zich bijgevolg vrijwel volledig in bruikleen bij het BMH, met uitzondering van het NBDC, dat daar voorheen wel was ondergebracht.¹⁸ In het centraal depot van Korpora te Apeldoorn is met name datgene uit de brandweercollectie te vinden wat geëxposeerd is geweest in PIT te Almere en latere aanwinsten.

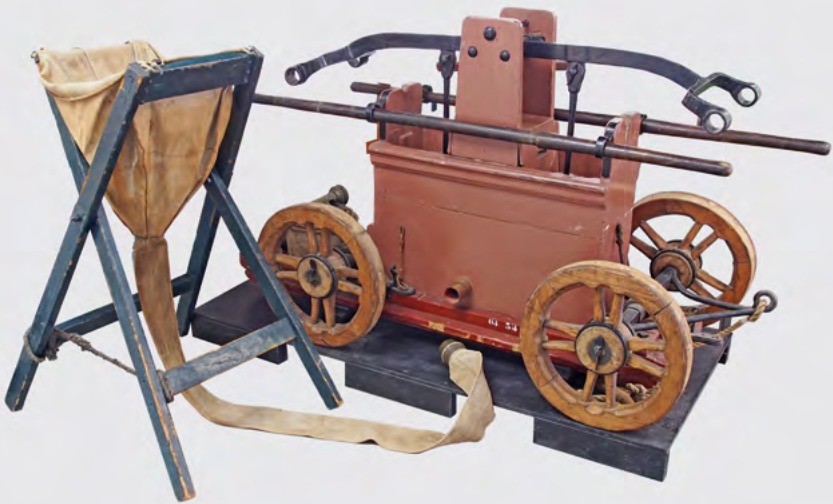
Het BMH herbergt een rijke verzameling brandbestrijdingsmiddelen, van de meest primitieve van omstreeks 1550 tot moderne van nu, en uiteenlopende andersoortige objecten gerelateerd aan de geschiedenis van de Nederlandse brandbestrijding. Er zijn vele bijzondere objecten en collecties te zien, zoals de brandblusmiddelen afkomstig van Paleis Soestdijk en de collectie Jan van der Heyden.

Het BMH is uniek in Nederland omdat het dé plek is waar mensen inzicht verschaft wordt in de geschiedenis van de nationale brand- en rampenbestrijding. Het BMH geeft vanuit een historisch perspectief inzicht in het heden en de toekomst van de brandweezorg en doet dat door middel van tentoonstellingen, evenementen, informatieve en educatieve programma's en virtuele producten.¹⁹ Het

¹⁷ Zie: [Dieuwertje Wijsmuller], *Collectieplan historische kerncollectie Nederlandse Rode Kruis 2016-2020. Het heden is de totaalsom van de geschiedenis* (Z.p. [2016]).

¹⁸ Een deel van de collectie bij het NBM bestaat uit bruiklenen. <https://www.brwmh.nl/index.php/nl-nl/privacy/museumbeleid>

¹⁹ Zie voor meer informatie over deze exposities: <https://brwmh.nl/index.php/nl-nl/het-museum/exposities>

- 14 Een slangbrandspuit (met later toevoegde wielen) met schraagpomp van Jan van der Heyden c.s. uit circa 1673, een van de topstukken van de brandweercollectie van Korpora te zien in het Brandweermuseum.

Inv.nr. 04.034

- 15 Het bestuur van de KNBV met in het midden voorzitter C.F.H. Tückermann in 1920.

Inv.nr. 60371

16 Fotocollage ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het Gezelschap Utrecht's Brandweer. Met foto's van brandweerlieden en het Brandweermuseum. Op de tweede foto van links op de onderste rij is de voorzitter van genoemd gezelschap, D. Vleming, te zien.

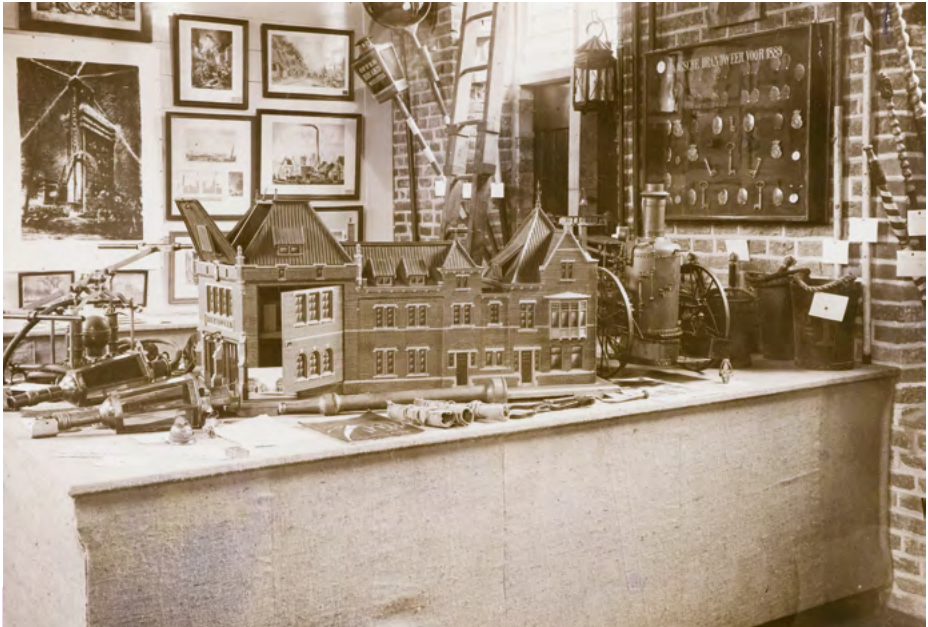
Utrechts Archief

BMH is veruit het grootste Nederlandse brandweermuseum, teruggaand op het oudste brandweermuseum van Nederland.

Het oudste brandweermuseum van Nederland

Een 'Tijdlijn' in het Brandweermuseum Hellevoetsluis toont de geschiedenis van de instelling vanaf 1916. In dit jaar werd op initiatief van de Haagse brandweercommandant C.F.H. Tückermann de Nederlandsche Vereniging voor Brandweer en Hulpverlening, beter bekend als de Koninklijke (vanaf 1920) Nederlandsche Brandweervereeniging (KNBV) opgericht, met daaraan verbonden een brandweermuseum in combinatie met de verenigingsbibliotheek.²⁰ Voor dit laatste doel slaagde Tückermann erin om twee brandweercollecties in bruikleen te krijgen, namelijk de verzameling van W.A. Bickers te Rotterdam en die van H.G. Bom Jr. te Den Haag.

²⁰ Zie over dit museum: <https://www.duic.nl/cultuur/verdwenen-musea-brandweermuseum-het-catharijneconvent/>

- 17** Tentoonstellingszaal in het Brandweermuseum. Op een tafel een maquette van de brandweerkazerne aan de Theresiastraat in Den Haag met allerlei voorwerpen eromheen. Aan de muur erachter een vitrine met insignes en sleutels van de Haagsche Brandweer voor 1889, een ladder, lantaarns en ingelijste afbeeldingen. Foto Persbureau Holland, 1926.

Rijksmuseum Amsterdam

Het duurde vervolgens tien jaar voordat een pand voor het museum werd gevonden. Op aandringen van de lokale brandweer bood de gemeente Utrecht in 1924 ruimte te huur aan in het voormalige Catharijneconvent, een oud kloostergebouw dat voordien als militair logement diende. Na een bescheiden opknabbeurt van het gebouw opende het Brandweermuseum op 17 november 1926 hier zijn deuren.

Vornoemde collecties werden aangevuld met verschillende schenkingen en bruiklenen van burgemeesters en gemeentebesturen uit de vier grote steden, waaraan bovendien nog werden toegevoegd de zeer uitgebreide brandweerverzameling van het Gezelschap Utrecht's Brandweer, opgericht in 1851 en de collectie van het brandweermuseum in Wassenaar.

Op 1 oktober 1923 werd in Wassenaar door G.J. van der Mark, brandweercommandant aldaar, een klein brandweermuseum ingericht in het politiebureau aan de van Zuylen van Nijveltstraat, dat toen tevens dienst deed als brandweerkazerne. Voor onderhoud en aankoop van oude brandweermaterialen kreeg de heer Van der

Mark een jaarlijkse subsidie uit de gemeentekas. In 1936 besloot de gemeenteraad de subsidie stop te zetten. Dit was de aanleiding om de collectie in bruikleen te geven aan het Brandweermuseum te Utrecht.²¹

Bezoekers konden in het museum te Utrecht 'de ontwikkeling van het brandwezen van af de oudste tijden tot heden gadeslaan,' aldus het blad *Utrecht in Woord en Beeld* kort na de opening. Het Brandweermuseum besloeg twee zalen in een vleugel van het Catharijneconvent, boven en beneden. 'De zeer merkwaardige collectie brandspuiten, in de benedengalerij van het museum tentoongesteld, geeft den bezoeker een gemakkelijk en vrij volledig overzicht van de ontwikkeling der brandbluschmiddelen sedert het jaar 1672.' Omstreeks dat jaar vond Jan van der Heyden namelijk zijn wereldberoemd geworden slangbrandspuit uit.²²

Zelfs de oude koperen roeper, waarmee de voormalige torenwachter van den Buurtoren de gansche slapende gemeente voor een onschuldig nachtelijk schoorsteenbrandje kon wakker bulderen, ontbreekt niet in de merkwaardige verzameling van Utrechtsche brandcuriosa.

De grote bovenzaal van het museum herbergde behalve de bibliotheek ook een prentenverzameling: 'Een groot aantal platen wekt herinneringen op aan bekende branden uit voorbije tijden.' Daarnaast waren er op tafels en in vitrines allerlei kleinere objecten tentoongesteld, variërend van uniformen tot gedenkpenningen; 'We wandelen nu even door de zaal waar men op de expositietafels tal van wetenswaardigheden op de brandweer betrekking hebbend aantreft. Hier blijven we even staan en bewonderen de maquette van de brandweerkazerne, de lantaarns en verschillende modellen van helmen.' De genoemde maquette was van de kazerne aan de Theresiastraat in Den Haag, gemaakt door stadsarchitect Adam Schadee in 1910.

Een speciale afdeling toonde specifiek Utrechtse voorwerpen uit de historische verzameling van het *Gezelschap Utrecht's Brandweer*. 'Zelfs de oude koperen roeper, waarmee de voormalige torenwachter van den Buurtoren de gansche slapende gemeente voor een onschuldig nachtelijk schoorsteenbrandje kon wakker bulderen, ontbreekt niet in de merkwaardige verzameling van Utrechtsche brandcuriosa.'

Hoe druk het museum werd bezocht is onbekend, maar bijna tien jaar na de opening moest hetzelfde geïllustreerde tijdschrift haar abonnees kennelijk nogmaals op het bestaan ervan wijzen: 'De meeste van onze lezers zullen nauwelijks weten,

²¹ Zie over de lotgevallen van deze collectie en de ontstaanstaansgeschiedenis van het Gemeentelijk Brandweer Museum Wassenaar de Van der Mark collectie: <https://brandweermuseumwassenaar.nl/geschiedenis/>

²² Louis Ph. Sloos, *Brand in Amsterdam tijdens de Gouden Eeuw in full colour. Een ingekleurd exemplaar van het slangbrandspuitenboek van Jan van der Heyden c.s. in zijn context geschetst* (Apeldoorn, Korpora, 2022) 10-16.

18 'Het Rijksbrandweermuseum'. Illustratie in: *De Nederlandsche Politie. Officieel orgaan van den Kameraadschapsbond der Nederlandsche Politie* 24 (1943) 8.

Inv.nr. D22193.01

dat Utrecht een keurig ingericht brandweermuseum bezit, waar tal van antieke voorwerpen, op het brandwezen betrekking hebbende, bijeengebracht zijn.'

In 1941 dreigde het einde van het museum toen de KNBV door de Duitse bezetter werd ontbonden. Om sluiting van het Brandweermuseum te voorkomen nam het Ministerie van Binnenlandse Zaken de huur van het Catharijneconvent en het beheer van het museum over. Boven de deur kwam toen Rijksbrandweermuseum te staan. Het is lastig om een oordeel te vellen over dit museum in oorlogstijd; de ministeries opereerden in de eerste bezettingsjaren nog enigszins onafhankelijk, maar de bezetter had altijd het laatste woord. De beheerder van het Brandweermuseum, H.G. Bom voornoemd, was NSB-lid en werd kort na de oorlog in ieder geval veroordeeld voor collaboratie. In 1944 moest het museum alsnog sluiten vanwege de oorlogsomstandigheden.

Toen de brandweer na de bevrijding aan heropening – zonder de intussen geretourneerde Wassenaarse collectie – begon te denken, zegde de gemeente de huur op. Een andere locatie in Utrecht werd niet meer gevonden en de collectie verhuisde voor een tijdelijke tentoonstelling naar Den Haag.

19 De huidige locatie van het Brandweermuseum Hellevoetsluis in het voormalige Groot Magazijn en de kuiperij van de oude Marinewerf.

Foto Brandweermuseum Hellevoetsluis

29

VAN KRIMINOLOGISCHE VERZAMELING TOT KORPORA

20 Ladderwagen, van Duits fabricaat; E.C. Flader, Jöhstadt (Saksen).

Inv.nr. 08.015

- 21** Een vijf tons DAF hospitaalwagen van het type A1300 DA360 uit 1965 met kenteken VA-77-38 van de B.B. kring Limburg.

Inv.nr. 3800100

- 22** Drie van de zes voertuigen van het KMC afkomstig uit de Rijkscollectie.

Inv.nrs. 3800095, 3800091, 3800093

‘Hedenmorgen hobbelde de grote spuit van 1870 achter een verhuishagen door de stad,’ schreef het *Utrechtsch Nieuwsblad* in mei 1948. ‘Velen bleven even staan en de man die opmerkte: die hoort in het museum thuis, had onbewust een brandende kwestie aangeroerd.’ De krant betreurde het vertrek nadat Utrecht in de oorlogsjaren ook al het Spoorwegmuseum was kwijtgeraakt aan Amsterdam. Dat museum zou in 1951 echter terugkeren om in het Maliebaanstation te worden gevestigd. Dit gold niet voor het Brandweermuseum, dat pas in 1963 elders in Nederland een definitieve plek vond, waar het nog altijd gevestigd is.²³

Mede onder invloed van de opening van een brandweermuseum in Rotterdam, in 1954, probeerde de heropgerichte KNBV het oude brandweermuseum nieuw leven in te blazen en huisvesting te zoeken. In 1960 werd hiertoe een commissie opgericht. Een mogelijkheid deed zich voor in Hellevoetsluis, waar de Marinewerf was opgeheven en de lege gebouwen overgedragen waren aan de gemeente. De gemeente was bereid de voormalige kuiperij van de Marine een grote opknopbeurt te geven en om te bouwen tot museum. In 1963 werd hier het Nationaal Brandweermuseum geopend in verzelfstandigde vorm, als een stichting los van de KNBV.

Geleidelijk aan werd de kuiperij te klein. Opnieuw was de gemeente bereid te helpen door het belendende gebouw, het Groot Magazijn, op te knappen en ter beschikking te stellen. Dit werd in 1977 geopend. In 1987-1988 kreeg het museum opnieuw een grote opknopbeurt en herinrichting, evenals in 2008, omdat het gebouw niet voldeed aan de brandweereisen!

Na de heropening van het museum stroomden de schenkingen binnen. Dit betrof de oude ‘ondergedoken’ collecties, het Rotterdamse museum, dat zijn gehele collectie schonk, schenkingen van particulieren en in de zestiger jaren afgeschreven autospuiten.²⁴

Collectie Bescherming Bevolking/Museum Bescherming Bevolking

In 2015 ging zoals gezegd ook de NCBB als het MBB deel uitmaken van het NVI.²⁵ Deze collectie omvat vele duizenden objecten en twee in situ musea, namelijk de commandoposten Rijswijk en Grou uit de Koude Oorlog. Daarnaast maakt het MBB tijdelijke tentoonstellingen en worden evenementen georganiseerd.

Overigens bevat de collectie van de B.B. ook materiaal van de Luchtbeschermingsdienst (LBD), een voorloper die ook behoort tot het verzamelgebied van Korpora. En de B.B. is tevens nauw verwant aan het Korps Mobiele Colonne (KMC). Het KMC, aanvankelijk een apart krijgsmachtdeel en later onderdeel van de Koninklijke

²³ Bronnen: H.G. Bom, ‘Het Rijksbrandweermuseum te Utrecht’, in: *De Nederlandsche Politie. Officieel orgaan van den Kameraadschapsbond der Nederlandsche Politie* 24 (1943) 7-9, <https://www.duic.nl/cultuur/verdwenen-musea-brandweermuseum-het-catharijneconvent/>

²⁴ <https://www.brwmh.nl/index.php/nl-nl/privacy/museumbeleid>

²⁵ Zie over de fusie: Han Meeter, Taco Pauka, *Collectiebeleidsplan Nationaal Veiligheidsinstituut (NVI) (2014-2019)* 42.

23 De toegang tot de B.B. commandopost te Grou in 2014.

Foto Raphaël Smid

24 De Jeep ambulance arriveert bij het depot van het NVI, 2017.

Inv.nr. RK1091

Landmacht, heeft bestaan van 1955 tot 1993 en was gericht op rampenbestrijding, met name in tijd van oorlog. Het moest als mobiele en landelijk inzetbare component de B.B. bijstaan mochten zich grote calamiteiten voordoen.²⁶ Een belangrijke aanvulling op de collectie B.B. vormde in 2017 dan ook een zestal voertuigen van het KMC, een schenking uit de Rijkscollectie van het Nationaal Militair Museum te Soesterberg, rechtstreeks afkomstig van het Ministerie van Defensie.²⁷

De basis voor de NCBB werd rond het jaar 2000 gelegd toen Mark Witte († 2013) samen met zijn echtgenote Petra Witte-Krakeel het initiatief nam om erfgoed van de B.B. te gaan verzamelen, inventariseren, veiligstellen en vooral tonen aan overheden, scholen en het publiek. Mark Witte was vervolgens de initiator, oprichter, stuwende kracht en voorzitter van de NCBB. Stad en land werden door hem en zijn echtgenote afgereisd om te collectioneren, schenkingen in ontvangst te nemen en het bezoeken van voormalige B.B. locaties mogelijk te maken.

Een van de hoogtepunten was het herstellen en weer zoveel mogelijk in originele staat inrichten van de voormalig B.B.-commandopost in het bunkercomplex in park Overvoorde te Rijswijk.²⁸ Dit betreft een uniek complex, waar de Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog elkaar ontmoeten. De tijd lijkt hier te hebben stilgestaan, waarover de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed qua beleving de vergelijking maakte met de 'War rooms' van Sir Winston Churchill.

Mark heeft nog tot kort voor zijn overlijden hard gewerkt om het in aanbouw zijnde expositiegebouw 'Nationale Collectie Bescherming Bevolking' tot stand te brengen. Helaas is het hem niet gegund om de opening hiervan te mogen ervaren. Voor hun inspanningen zijn Mark en Petra Witte onderscheiden; Mark werd in 2011 benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau en Petra ontving in 2013 de Vrijwilligersmedaille van de Gemeente Rijswijk.

Omdat in dit jaarboek een rijk geïllustreerd artikel aan het complex Overvoorde is gewijd zal daar hier verder niet op ingegaan worden. Dit artikel bevat ook veel afbeeldingen van de inrichting van deze en dergelijke bunkers, zoals bijvoorbeeld die in Grou.

In 2016, tijdens Open Monumentendag, kreeg het MBB te Rijswijk de Monumentenprijs van de gemeente Rijswijk. In een rapport over de betekenis van het gehele bunkercomplex hebben deskundigen in 2018 aangegeven dat ze dit van nationaal

²⁶ Zie over het KMC: <https://www.militairespectator.nl/sites/default/files/bestanden/uitgaven/1918/1958/1958-0473-01-0152.PDF>

²⁷ Te weten: een Volkswagen Kever 1300 uit 1975 (inv.nr. 3800091), een Overhead-loader Fiat-Werklust uit 1956 (inv.nr. 3800092), een Magirus-Deutz S3500 BW 200 (inv.nr. 3800096), een Magirus-Deutz S3500 BW100 (inv.nr. 3800095), een DAF BW 150 (inv.nr. 3800097), een motorspuit aanhangwagen BW 400 voorzien van een Deutz 4 cylinder luchtgekoelde dieselmotor. Zie: P.F. van den Heuvel, F. Staarman, *Militaire voertuigen in de collectie van het Legermuseum* (Den Haag 2002).

²⁸ Zie over park Overvoorde en zijn bunkercomplexen van de Duitse bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog: Remco de Goede, *Rijswijk. Luftwaffe Funkhorchstelle Overvoorde 1940-1945. Commandopost Bescherming Bevolking –A kring Zuid Holland B– 1953-1986* (Berkel en Rodenrijs 2021) en de bijdrage hierover van Remco de Goede in dit jaarboek.

belang vinden. Ook de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geeft aan dat het complex bewaard moet blijven, maar groot onderhoud is tot nu toe niet uitgevoerd.²⁹

Een ander deel van het MBB bevindt zich in Grou, in de provincie Friesland. De B.B. commandopost Grou is van zeer bijzondere aard. In deze 1100 m² grote post konden bij een calamiteit 150 personen, waaronder het dagelijkse bestuur van de provincie Friesland, hun werk voortzetten. De bunker is de grootste in zijn soort in Nederland en de inrichting is zoveel mogelijk in een vergelijkbare originele staat teruggebracht.

De bunker bestaat uit vier commandoposten: Kringcommandopost Bescherming Bevolking (KCBB-Friesland-c), Provinciale Commandopost Bescherming Bevolking (PCBB-Friesland), Gemeentelijk Centrum Civiele Verdediging (GCCV-Leeuwarden) en Provinciaal Centrum Civiele Verdediging (PCCV-Friesland).

Bij het maken van de plannen voor de bouw rond 1965 is er voor gekozen op deze locatie een gecombineerde commandopost te bouwen. Dit resulteerde, na een lange periode van voorbereiden, in 1967 tot de officiële ingebruikname van deze unieke commandopost in Grou.

Collectie Nederlandse Rode Kruis

Om het belang van het Nederlandse Rode Kruis (NRK), opgericht in 1867, te kunnen vertellen, begon een vrijwilliger van deze organisatie ruim 40 jaar geleden met het aanleggen van een verzameling. Op 8 mei 2000 werd deze verzameling officieel ondergebracht in de Stichting HVNRK, opgericht door mr. R.S. Croll,³⁰ met als doel de rijke historie van het Rode Kruis in Nederland levend te houden.³¹

In de lange periode van collectioneren ontstond een grote verzameling die het verhaal van de ontwikkeling van het NRK vertelt aan de hand van objecten. De historie is gesegmenteerd in deelcollecties, die elk een eigen ontwikkeling doormaakten. Zij groeiden mee met de ontwikkeling van de diensten van het NRK en de noodhulpacties die in de loop der jaren nationaal en internationaal voorvielen. De objecten binnen de collectie kunnen (een deel van) het verhaal versterken. Een uitzondering hierop vormen objecten die wellicht niet direct een link vormen met het verhaal, maar uitzonderlijk genoeg zijn als aanvulling.

In 2016 is een collectieplan gemaakt voor de HVNRK met het oog op de fusie met het NVI die in 2018 tot stand is gekomen.

²⁹ <https://rijswijk.tv/museum-bescherming-bevolking-krijgt-steun-van-de-gemeente-rijswijk/>

³⁰ Zie: https://bos-fahrzeuge.info/einsatzfahrzeuge/39534/Utrecht_-_Historische_Verzameling_Nederlandse_Rode_Kruis_-_KTW_aD/photo/301796en:https://bos-fahrzeuge.info/einsatzfahrzeuge/97888/Utrecht_-_Historische_Verzameling_Nederlandse_Rode_Kruis_-_GW_aD/photo/301793

³¹ De Stichting HVNRK is op generlei wijze gelieerd geweest aan het Nederlandse Rode Kruis. [Wijsmuller], *Collectieplan Stichting historische kerncollectie Nederlandse Rode Kruis*, 3.

25 Een kijkje in het gedeelte van het depot waar de collectie Nederlandse Rode Kruis is ondergebracht.

Foto Tristan Broos

26 Een kleine selectie uit de schenking van Het Oranje Kruis, die voornamelijk bestond uit 'documentatie' met betrekking tot het verlenen van eerste hulp vanaf de achttiende eeuw.

Diverse inv.nrs.

De verzameling was opgeslagen in een loods op een industrieterrein in De Meern.³² In verband met de verhuizing van het hoofdbureau van het NRK in Den Haag zijn voorts de aldaar aanwezige historische memorabilia en archivalia van het NRK in 2017 aan de schenking toegevoegd.³³

In laatstgenoemd jaar werd tevens een ambulance van het NRK overgedragen, en wel een heel bijzondere: de 'Emergency Ambulance for People of the Netherlands', die in 1953 door de firma Willys-Overland in de Verenigde Staten werd geschonken in verband met de Watersnoodramp.³⁴ Dit voertuig vormt een van de absolute topstukken van deze collectie en van die van Korpora in het algemeen.³⁵

³² De collectie is in De Meern geselecteerd, geregistreerd en digitaal gefotografeerd door Creative Culture Consultancy (CCC). Overtollig materiaal is afgestoten. Vanuit De Meern is de collectie overgebracht naar Van Waarde om de objecten te Gammastralen. Op 23 en 24 januari 2017 is de collectie door Van Waarde afgeleverd bij een van de toenmalige NVI- en nu Korpora-depots te Bussloo.

³³ Dit materiaal is op 4 en 8 januari 2018 in Den Haag opgehaald. Het (oorlogs)archief en de foto-collectie van het Nederlandse Rode Kruis zijn overgedragen aan het Nationaal Archief.

³⁴ Dit voertuig is op 18 april 2017 afgeleverd.

³⁵ Zie: <https://www.korpora.nl/een-amerikaanse-fourwheeldrive-voor-het-rode-kruis/>

De deelcollectie bestaat uit duizenden objecten inclusief een unieke gespecialiseerde bibliotheek en archiefmateriaal. Hieronder bevinden zich veel topstukken, met name afkomstig van het hoofdbestuur. Bijvoorbeeld de stoelen en het serviesgoed van het landelijk bestuur. Een antieke ladekast met daarin ongeveer 230 nationale en internationale onderscheidingen, medailles, penningen en plaquettes, veelal met bijbehorende oorkondes. Het 'Gouden boek' met de namen van onderscheiden personen. Een fraai portret van Jean Henri Dunant, de geestelijk vader van het Internationale Rode Kruis, geschilderd door Jan ten Kate sr. (1850-1929). Een portret van Prins Hendrik, 25 jaar lang voorzitter van het Nederlandse Rode Kruis (1909-1934), van de hand van de bekende schilder Willy Sluiter (1873-1949). Twee vlaggen van zogeheten 'ambulances' (een veldhospitaal of lazaret) van het Nederlandse Rode Kruis, tijdens de Frans-Duitse Oorlog 1870-1871.³⁶ En tot slot prachtige negentiende-eeuwse platenatlassen, Frans en Duits, met gekleurde afbeeldingen van transportkarren, brancards en andere uitrusting voor de hulp aan gewonde militairen.

De fusie met de Stichting HVNRK en de schenking van het hoofdbestuur van het NRK is logisch gelet op de rol van het NRK in de organisatie van de crisisbeheersing en de rampenbestrijding in Nederland in het kader van de publieke veiligheid. Heel Nederland kreeg hier recentelijk mee te maken tijdens de Coronacrisis, maar wat te denken van de inzet van het Rode Kruis bij grote evenementen als de Vierdaagse. En daarnaast is er het noodhulpteam van het Rode Kruis, waarover de organisatie zelf schrijft:

Een trein die ontspoord, een aanslag of een vliegtuigongeluk. Je moet er niet aan denken. Maar als het je overkomt, dan staan de vrijwilligers van het Rode Kruis voor je klaar. De Rode Kruis-vrijwilligers die lid zijn van een noodhulpteam komen onmiddellijk in actie bij een ramp, ongeluk of aanslag. Met zwaailicht en sirene gaan ze naar de plek des onheils en helpen daar lichtgewonde slachtoffers. Zo ondersteunen ze de overige hulpdiensten zoals ambulances, politie en brandweer.³⁷

Tot besluit: Korpora is geland

Sinds de lancering van Korpora op 1 augustus 2022 is haar collectie behalve met losse objecten, waaronder enkele zeer bijzondere, ook uitgebreid met belangrijke historische collecties of aanvullingen daarop, zoals van het hoofdkantoor van Het Oranje Kruis in Den Haag en het meest recent die van het Nederlands Forensisch Instituut in Den Haag.

De belangrijkste uitbreiding van de collectie van Korpora en haar voorloper het NVI sinds jaren, is de op handen zijnde integratie met het Nederlands Ambulance Archief (NAA).

³⁶ In totaal werden tien Nederlandse ambulances ingezet tijdens de Frans-Duitse Oorlog 1870-1871.

³⁷ <https://www.rodekruis.nl/wat-doen-wij/hulp-in-nederland/noodhulpteams/>

Op 25 april 2023 is het contact met het NAA hernieuwd. In 2019 leidden eerdere gesprekken al tot een 'nota [...] ten behoeve van een nader onderzoek naar een intensieve samenwerking tussen het Nederlands Ambulance Archief (NAA) en het Nationaal Veiligheidsinstituut (NVI) met als doel het behoud van (een deel van) het erfgoed van de ambulancezorg in Nederland.³⁸

Het NAA is een particulier initiatief uit 1998 met als doel het verzamelen, conserveren, catalogiseren en archiveren en nadrukkelijk ook onderzoek naar de geschiedenis van de ambulancezorg in Nederland stimuleren of zelf uitvoeren.

Het NAA bezit documentatie over en rondom Nederlandse ambulances vanaf 1907, toen in Nederland de eerste ziekenautomobil in dienst werd gesteld.

Het verzamelde materiaal heeft in 2014 onder meer geresulteerd in een website met een zeer omvangrijk overzicht van ambulancevoertuigen die in de basis werd/wordt gevormd door een lijst met kentekens en merknamen van meer dan 6000 ambulances en aanverwante voertuigen.³⁹

Vanaf de start van de website zijn de voertuigen voorzien van nadere informatie en foto's. Getracht wordt de website per dienst aan te vullen en het streven is alle ambulances die in Nederland hebben rondgereden in beeld te krijgen.

Voorts heeft het initiatief inmiddels geleid tot diverse overzichten van onder andere de Nederlandse ambulancediensten en de ambulancecarrosseriebedrijven en -importeurs. Ook is al een rijk oeuvre aan boeken, artikelen en DVD's over de geschiedenis van de Nederlandse ambulancezorg opgebouwd. Het NAA houdt tot slot een overzicht bij van alle publicaties over de ambulancezorg, met name die in Nederland verschijnen.

Het NAA, sinds 2019 ondergebracht in een stichting, wil zijn activiteiten graag onderbrengen in een grotere organisatie, zoals Korpora, om in de eerste plaats gebruik te kunnen maken van de professionaliteit daarvan, maar in de tweede plaats om de inmiddels verzamelde archivalia op één punt te kunnen samenbrengen, voor de toekomst veilig te stellen en toegankelijk te maken voor derden. Met een dergelijke samenwerking wordt de continuïteit van en de professionaliteit in het beheren van de collectie van het NAA gewaarborgd. Het NAA hoopt bovendien in de schoot van Korpora het erfgoed van de gezamenlijke veiligheidsdiensten – en dus ook de ambulancezorg – onder de aandacht van het publiek en overheden te brengen.

Korpora is voor het NAA een logische partner omdat dit nu al optreedt als de beheerder van het nationale erfgoed van de Nederlandse politie en brandweer, het Nederlandse Rode Kruis en de voormalige B.B. Het NAA stelt terecht vast dat de geschiedenis van politie, brandweer, ambulancezorg en eerste hulp zeer nauw verbonden is. De brandweer- en ambulancezorg zijn immers historisch gezien zelfs

38 Thijs Gras, Hans Waldeck, *Nederlands Ambulance Archief* (Z.p. versie 2019 08 27).

39 www.ambulancearchief.nl

27 Een deel van de expositie van het NA+EHM te Leiden, met als eyecatcher een ambulance van het merk Citroën HY, 1947-1963. Zie noot 43.

Foto Tristan Broos

voor een deel voortgekomen uit de politieorganisatie.⁴⁰ Bovendien is er een belangrijke link op het verzamelgebied van Korpora wat betreft de crisisbeheersing en rampenbestrijding; als zich tegenwoordig in Nederland een crisis of een ramp voordoet, dan zijn in de meeste gevallen in ieder geval de brandweer, de politie en de ambulancezorg,⁴¹ GGD, Geneeskundige Hulpverlening Organisatie in de Regio (GHOR)⁴² daarbij betrokken, en soms ook het Rode Kruis. En uiteraard vele andere organisaties. Maar er kan ook verder worden teruggekeken vanwege de aanwezigheid van de collectie op het gebied van de B.B., waarvan na de opheffing zoals gezegd taken overgingen naar de brandweer, waarop weer is verzameld door het voormalige NBDC, dat ook onderdeel is van de collectie van Korpora.

⁴⁰ Onderstaande informatie over het NAA is grotendeels ontleend aan: Gras, Waldeck, *Nederlands Ambulance Archief*, 2-3.

⁴¹ Zie over de ambulancezorg Nederland: <https://www.ambulancezorg.nl/>

⁴² Zie: over GGD/GHOR: <https://ggdghor.nl/>

Korpora en het NAA werkten gelet op het voorgaande aan een businesscase om te komen tot de wederzijds gewenste fusie. Korpora bezit overigens reeds meerdere ambulances en andersoortige collectie op het gebied van de ambulancezorg die tezamen nog niet een (benoemde) deelcollectie vormen zoals van de politie en de brandweer. De onlangs door Korpora verworven historische verzameling van Het Oranje Kruis sluit ook heel goed aan bij het NAA. Met de toevoeging van het NAA zal zeker sprake zijn van een benoemde deelcollectie ambulancezorg, wat voor beide partijen interessant en uiteindelijk vooral in het belang van het erfgoed is.

Op het moment van publicatie van dit artikel is de integratie van de NAA-collectie nog onderwerp van bestuurlijke besluitvorming. Uitbreiding van de collectie van Korpora met de sector ambulancezorg zou het plaatje veel completer maken wat betreft het erfgoed van de hulpdiensten in Nederland omdat de politie, de brandweer en de ambulancezorg welhaast een drie-eenheid vormen. Binnenkort hopelijk een nieuw hoogtepunt in het bestaan van Korpora.⁴³

⁴³ De hernieuwde gesprekken met het NAA leidden ook opnieuw tot contacten met het NA+EHM te Leiden, dat zoals gezegd in 1988 is opgericht en sinds 2013 gevestigd in laatstgenoemde stad, en het mogelijk daarvan betrekken bij de samenwerking. Dit wordt ten eerste door Korpora toegejuicht omdat ook hier sprake is van een logische partner, waarmee in het verleden reeds is samengewerkt. Interessant is bovendien dat Het Oranje Kruis betrokken is geweest bij de oprichting van het NA+EHM, dat een belangrijke collectie bezit, waaronder oude ambulances.

Abstract

In 2022, Korpora, the Public Safety Heritage Centre opened – tasked with acquiring, managing and exhibiting physical and digital collections on public safety in the Netherlands. Today, Korpora includes the national collections of the Dutch police and the fire service, the Dutch Red Cross and the former Civil Defence service.

Korpora's roots go back to the early 20th century, when firefighting and police enthusiasts began collecting heritage items from these organisations and putting them on display. Despite setbacks due to a lack of funding and a suitable home for the objects, as well as a lack of historical awareness within those organisations, a great deal of heritage items still managed to be preserved. Thanks to the dozen or so foundations – some already in existence, some set up later – the heritage has been preserved, expanded and ultimately culminated in Korpora's rich and astounding subcollections.

Keywords

heritage, public safety, police museum, fire museum, civil defence, Red Cross

Over de auteurs

Jos Breukers (1960) studeerde geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Nijmegen en museologie aan de Universiteit Leiden. Hij is werkzaam als hoofdconservator bij Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid. Hij schreef over het Romeinse leger en aspecten van de politiegeschiedenis, zoals *Met gezag bekleed. Ceremoniële uniformen van de Nederlandse politie in historisch perspectief* (2009). Hij is redactielid van *Veilig. Jaarboek Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid*.

Louis Ph. Sloos (1972) studeerde geschiedenis en boekwetenschap aan de Universiteit Leiden en promoveerde tevens aan deze instelling. Zijn belangstelling gaat vooral uit naar de (militaire) geschiedenis, cultuur, het boek en de publieke veiligheid in de Vroegmoderne Tijd en de negentiende eeuw. Als actief onderzoeker en publicist heeft hij een zeer groot aantal publicaties op zijn naam staan. Hij is werkzaam als senior conservator bij Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid en hoofdredacteur van *Veilig. Jaarboek Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid*.